Universal istedadın ünvanı: Şair, yazıçı, ifaçı, bəstəkar Zəka Vilayətoğlu

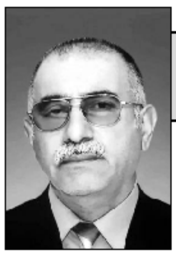

Əhsən Rəhmanlı
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

Tarixən Azərbacanda nadir istedada, böyük zəkaya, müxtəlif yönümlü biliyə, mükəmməl bacanğa malik insanlar yetişərək ədəbiyyata, incəsənətə və musiqi mədəniyyətinə öz töhfələrini vermişlər. Xalqımız, vətənimiz bu barədə sevinə, qürurlana, öyünə, böyük fərəh hissilə yaşaya bilər. Adları və misilsiz xidmətləri ilə tarixdə yaşayan elə musiqi xadimlərimiz olmuşdur ki, onlar muğamları, ədəbiyyatı, qəzəliyyatı dərindən bilmiş, musiqi əsərləri, muğam şöbə və guşələri, dəramədlər, təsniflər, rənglər, diringilər yaradaraq ifa etmiş, hətta notlaşdıraraq özlərindən sonrakı dövrlərə ötürmüşlər. Bu barədə daha dərin mahiyyətə malik iş görən, musiqi tariximizdə dərin iz salan, sanballı çalışan Səfiəddin Urməvi (1216-1294) və Əbdül Qadir Marağalının (1353-1435) sonrakı dövrlərdə davamçıları da olmuşdur. Dahi Üzeyir Hacıbəyli (1895-1948) zəngin, məhsuldar və nümunəvi, hərtərəfli, zəngin ömür yaşayaraq ədəbiyyatda dərin iz salmış, milli musiqimizi ucalara qaldıraraq bəstələdiyi mahnıları, romansları və milli operaları ilə incəsənətimizi dünyaya tanıtmışdır.

Klassik xanəndələrimizdən Mirzə Məhəmməd Həsən Fələkzadə Şirvani (1851-1917) qəzəllər yazmış, təsniflər bəstələyərək oxumuş və muğam sənətini zənginləşdirmişdir. Şərqin böyük xanəndəsi sayılan Cabbar Qaryağdıoğlunun (1861-1944) şairliyi və mahnı bəstələmək qabiliyyəti də vardı. O, deyirdi ki, əruzu bilməyəndən xanəndə olmaz. Cabbarın sayagəlməz təsnif və mahnıları, yalnız öz repertuarında deyil, yaşadığı dövrün və davamçıları olan bütün xanəndələrin dilindən düşməmiş və onların səsində, nəfəsində, avazında səslənmişdir.

Xanəndə Hacıbaba Hüseynov (1919-1994) muğamlarımızı dərindən bilir, bu sahədə tədrisdə çalışır, xanəndələrin yetişməsində xüsusi xidmət göstərir, təsniflər bəstələyir və qəzəllər yazırdı. Həmin təsniflər və qəzəllərdən bu gün də istifadə olunur.

Milli opera səhnəsində yaratdığı obrazlarla tarixdə və yaddaşlarda qalan görkəmli xanəndə Qulu Əsgərov (1928-1987) gözəl mahnılar bəstəkarı idi. Xanəndələr onun bəstələdiyi mahnıları hazırda da sevə-sevə oxuyurlar.

Ustad xanəndə, xalq artisti Əlibaba Məmmədov (1930-sağ) zəngin yaradıcılıq yolu keçərək həm də müxtəlif şairlərin sözlərinə özünün də sayını bilmədiyi xeyli mahnılar və təsniflər bəstələmişdir. Bir zamanlar özünün oxuduğu bu zəngin material illərdir ki, əksər xanəndələrin və hazırda isə gənc sənətçilərin repertuarındadır. Ə.Məmmədov 1968-ci ildə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında yaradıb rəhbərlik etdiyi "Hümayun" xalq çalğı alətləri ansamblının repertuarına özünün bəstələdiyi muğam dəramədləri və rənglərini də daxil etmişdi.

Yazı müəllifi olaraq deyirəm ki, radio çıxışlarımın birində demişəm ki, Əlibaba Məmmədov azərbaycan xalqının çox böyük və məhsuldar çalışan mahnı bəstəkarıdır. Ölkəmizdə keçirilən bütün muğam müsabiqələrində əsasən Əlibaba müəllimin təsnifləri və mahnılarından istifadə olundu. Bu bir daha ona sübutdur ki, onun əsərləri həmişəyaşarlıq qazanıb.

Xanəndə Novruz Feyzullayev (1932-2008) Güney Azərbaycanın Ərdəbil şəhərində doğulub. Uşaqlığı orada, gəncliyi İranın Tehran şəhərində keçib. O, Şah rejimi zamanı İranın rəqs ansamblının rəqqası-solisti olmaqla bərabər, həm də Novruz Əfşar kimi tanınan məşhur xanəndə idi. İranda "Əfşar" muğamının ən yaxşı ifaçılarından biri olması ilə bağlı olaraq Novruza Əfşar tanıtması verilmişdi. Bu sətirlərin müəllifi 1994-1995-ci illərdə Tehranda səfərdə olarkən bu soydaşımızla bağlı tədqiqat aparmışdır.

Qeyd: "Əfşar" İranda çox sevilən, populyar muğam olsa da, bizdə oxunmur. N.Feyzullayev ahıl çağlarında, ömrünün sonuna bir-iki il qalmış "Əfşar" dəstgah muğamını oxuyaraq milli radiomuzun finduna təqdim etmişdir".

Novruz Əfşar 1962-ci ildə valideynləri ilə birgə Qüzey Azərbaycana mühacirət edib, Bakıda məskunlaşıb və burada bir xanəndə kimi Feyzullyev soyadı ilə tanınıb. O, Əhsən Dadaşovun rəhbərlik etdiyi xalq çalğı alətləri ansmblının, 1970-ci illərdən "Hümayun" xalq çalğı alətləri ansamblının, 1980-ci illərdə isə İslam Rzayevin (1934-2008) rəhbəri olduğu instrumental ansamblın solisti olaraq ölkəmizdə məşhurluq qazanmışdır. O da istedadlı insanlarımızdan, yazıb yaradan xanəndələrimizdən biri idi. Novruz, təsniflər və mahnılar bəstələyərək öz repertuarına daxil edir, radio fonduna yazdırır və AzTV-də canlı çıxışlar vasitəsilə təqdim edirdi. Sağlığında da və indi də onun mahnılarından və təsniflərindən istifadə edilir.

Xalq artistləri Arif Babayev və Canəli Əkbərov bəstələdikləri təsnif və mahnıları nota köçürtdürərək məcmuə halında nəşr etdiriblər.

Milli opera səhnəsində maraqlı obrazlar qalereyası yaradan, xüsusilə Məcnun rolunda özünü təsdiq edərək daha da məşhurlaşan, görkəmli sənətkar, xalq artisti Baba Mahmudoğlu (1940-2006) da yaradıcı insanlardan idi. Onun da bəstələdiyi təsnif və mahnılar var ki, o, bunları Sovet dövründə AzTV-də, milli radioda, səhnələrdə xalq aşıq mahnıları kimi təqdim edirdi. Əks təqdirdə bunların səslənməsinə imkan verilmirdi. Müstəqilliyin ilk dönəmindən başlayaraq onun da mahnıları müəllif kimi öz adı ilə təqdim olunmağa başladı. Bu sətirlərin müəllifi kimi qeyd edirəm ki, bütün bunların şahidi olmuşam. Belə ki, B.Mahmudoğlunun yaradıb rəhbərlik etdiyi "Dastan" folklor və "Misri" xalq çalğı alətləri ansambllarının instrumental ifaçısı və musiqi rəhbəri kimi onun bəstələdiyi mahnıların işlənməsi və aranjeman edilməsində xidmətim olub. Baba radio və televiziya fondu üçün oxuduğu "Bayatı-Şiraz" dəstgahına dəraməd və bir neçə rəng bəstələyib.

Xanəndə, xalq artisti Niyaməddin Musayev (1940-sağ) gənclik illərindən mahnılar bəstələmiş və oxumuşdur. Sovet dönəmində bəstəkarlıq təhsili olmayanların ekran-efirdə, səhnələrdə və bədii-kütləvi tədbirlərdə adları müəllif kimi qeyd olunmurdu. Niyaməddinin də mahnıları müstəqillik günümüzə qədər başqa həmkarları kimi xalq mahnısı və ya təsnif adı ilə elan olunurdu. Onun mahnıları xüsusilə son dövrlərdə gənc müğənnilər tərəfindən oxunur. Yeni bütün mahnıları yaşamaqda və sevilməkdədir.

Xalq artisti Məmmədbağır Bağırzadə (1950-2005) xanəndələr arasında yalnız təcrübəli, gözəl sənəkar olaraq deyil, həmçinin sözə, qəzəliyyata həssaslığı, bilikli olması, həm də diksiyası və usta ifası ilə seçilirdi. Onun bəstələyib oxuduğu bütün mahnılar populyar olur, dəbə düşür, toylara, səhnələrə yol alır və bütün gənc müğənnilərin səsində, nəfəsində və avazında səslənirdi. Məmmədbağır həm də qəzəllər yazırdı. Onun xüsusilə tematik mahnılarından hazırda daha çox istifadə olunur.

Məqalənin girişində adlarını çəkdiyim xanəndələr kimi hərtərəfli istedada malik, yaradıcılıq işlərində çox nailiyyətlər əldə edən bir soydaşımızı da onların sırasında gördüyüm üçün yazını məxsusi ona həsr edərək haqqında səhih bilgi verməklə geniş şəkildə cəmiyyətə tanıtmaqda israrlıyam. O da müğənni kimi sevilir və bəstələdiyi 200-dən artıq mahnı illərdir ki səslənməkdədir. Onun səsi Azərbycandakı televiziyalardan, radiolardan, həm ölkəmizdə və həm də ondan kənarda səhnələrdən gəlir və İnternetin Youtube kanalında yaymlanır. Gənclik illərindən başlayaraq ifaçı, yazar, bəstəkar kimi geniş fəaliyyətdə bulunaraq bu insan səmərəli, çoxşaxəli və zəngin yaradıcılıq yolu keçmişdir. Və onun sənət bulağı daim aşıb-daşdığı üçün bu gün də öz işini davam etməkdədir.

Zəka Vilayətoğlu 1971-ci il noyabr 17-də Gədəbəyin Arabaçı kəndində ziyalı ailəsində dünyaya gəlib. İstedad insanla bir doğulur-fikri Zəkanın qismətində də özünü tam doğruldur. O, da qeyri-adi və hərtərəfli istedada malikdir. 5 yaşından mahnı oxumağa və gitara çalmağa başlayıb. Onun istedadının cilalanması, doğru isteqamətə yönələrək inkişaf etdirilməsində böyük istedad sahibləri; ana babası, kənd məktəbində rus dilindən dərs deyən Muxtar müəllim, dayısı, tarix müəllimi Novruzun xüsusi xidmətləri olmuşdur.Muxtar baba tar çalar, klassik muğamlarımızı zil pərdələrdə şirin, təsirli tembrlə oxuyardı. Qoca çağında Füzulinin qəzəllərini pəs, ahəstə səslə təqdim edərək dinləyənləri heyran qoyur, hamıya xoş əhval və əsl zövq bəxş edirdi.

Zəkanın gitarada çalmaq həvəsi dayısı ilə bağlı olub. Novruz müəllim el şənliklərində gitara çalırdı. Uşağın həvəs və istedadını nəzərə alan atası Vilayət müəllim Zəkaya akustik gitara almışdı. Hələ bundan əvvəl Zəkaya saz alınsa da, alət keyfiyyətsiz hazırlandığı üçün geri qaytarılmışdı. Zəka: "Sazı çox sevsəm də, geniş imkanları ilə gitara məni özünə daha çox cəlb edirdi". Beləliklə, Zəka ilə gitara arasında möhkəm dostluq yaranır. Hara getsə gitara onunla birlikdə olardı. Təhsil aldığı Arabaçı kənd orta ümumtəhsil məktəbin sevimli şagirdinə çevrilərək o, burada keçirilən bütün tədbirlərə çıxış edirdi. Gədəbəydə çıxan rayon qəzetində bu istedadlı uşaq haqqında dəfələrlə məqalələr özünə yer almışdı. Sinifdən sinfə adladıqca, gitarada daha mükəmməl çalğıya yiyələndikcə onda mahnı bəstələmək meyli və imkanı yaranır. 7-ci sinifdə oxuyarkən Əhməd Cavadın sözlərinə yazdığı ilk mahnısı meydana çıxır. Zəka: "Bunun ötəri həvəs olmadığını duyduqda, yeni mahnılar bəstələməyə can atırdım. Yəni bu işə ürəyimi məcbur etmədim, hiss etdim ki, nəsə bulaq kimi çağlayıb gəlir və bununla könül rahatlığı tapıram. Beləliklə, yazıb yaratmaq, mahnı qoşmaq həvəsim anbaan, günbəgün, aybaay artmağa başladı. Sonralar rayon səviyyəsindəki tədbirlərə qatıldım, rəhbərlikdə çalışanlar keçirilən bədii-kütləvi tədbirlərə məni də dəvət edirdilər".

Zəkanın ölkə səviyyəsindəki ilk çıxışı da çox maraqla qarşılanıb və uğurla bitib. O, həmin zaman 8-ci sinif çagirdi ikən Respublika sarayında keçirilən Müəllimlərin VII qurultayında çıxış edərək rəğbət və alqışlar qazanıb. 9-cu sinifdə ikən Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında keçirilən Respublika baxış-müsabiqəsində ustad sənətkarlardan ibarət münsiflər heyətinin qarşısında böyük həyəcan içərisində çıxış etsə də, yaxşı nəticə əldə edib.

Həmin illər ərzində musiqi ilə yanaşı onun ədəbiyyata olan həvəsi də şölələnərək qüvvətlənib və tədricən öz yerini alıb. Zəka özünü artıq ədəbiyyatsız, şeirsiz, musiqisiz təsəvvür edə bilmirdi. O, ilk şeirini də 7-ci sinifdə yazıb.

(ardı gələn sayımızda)